

Az Országos Idegennyelvű Könyvtár nemzetiségi bibliográfiai adatbázisa

Az OIK feladatrendszere alapértelmezésben nyelv- és irodalomtudományi gyűjtőkört és információellátást foglal magába. E szakkönyvtári jellegű feladatait az idegen nyelvek és irodalmak viszonylag széles körében látja el. Lényegében a vezető európai nyelvekről, valamint – változó súllyal – a kontinens további nemzeti nyelveiről és ezek irodalmáról van szó. (Korábban Kelet- és Közép-Európára esett a hangsúly, a horizont ma teljesebb.) Az idegennyelvi tényező egyben azonban nyelvi–etnikai összefüggésben is szerepet nyer: adott nyelvek nemzeti és nemzetiségi, kisebbségi státusuk szerint is előtérbe kerülnek, középpontban a hazai nyelvi kisebbségekkel, szomszédságunkat adó anyanemzeteikkel egyetemben.

A könyvtár feladatrendszerén belül a nyelvi szempont mellett ugyanakkor a témák széles köre is mérvadó. Így például az idegennyelvi gyűjtőkör kiegészül a magyar kultúrát érintő külföldi befogadás, valamint a nemzeti magyar befogadókultúra dokumentumaival, információival; ugyanígy a kisebbségi téma – a nyelvükben már nem vagy töredékesen élő hazai identitásokkal (a mai kisebbségi törvényben elismert 13 hazai „nemzeti és etnikai” kisebbség teljes körében), továbbá, kerek egészként láttatva a Kárpát-medence multietnicitását, multikultúráját, a határon túli magyar kisebbségi, továbbá nyugati emigrációs tematikával és annak anyaországi vonatkozásaival. Az OIK kisebbségi körű szolgáltatásai éppúgy a gyűjteményi keretekre alapozódnak, mint a nyelvi-irodalmi feladatkörön belüliek. Az intézmény e témában jó ideje központi szolgáltató feladatokat is ellát a hazai kisebbségek könyvellátása, valamint az információszervezés területén. E beszámolónkban főképp az információs területtel foglalkozunk, súlypontjában egy hányatott sorsú, régi kezdeményezést életre segítő szolgáltatással: a nemzetiségi bibliográfiai adatbázissal.

A számítógépes formátumában immár tizenkettedik éve épülő szolgáltatás (rövid névén: nemzetiségi adatbázis) előzményei a távoli múltba nyúlnak vissza. Az előtörténet az OSZK-ba, valamint az ELTE tanszékeire vezet. A kezdetek egy kis létszámú szakkönyvtári munkacsoport tevékenységéhez kapcsolódnak, melynek vezetését az 1945 utáni időszak jeles történésze, Kemény G. Gábor (1915–1981) vállalta el évtizedekkel ezelőtt. Mint arról a vonatkozó szakirodalom részletesen tudósít, a munkacsoport létrehívását az egykori Művelődési Minisztérium Nemzetiségi Önálló Osztálya kezdeményezte, történetesen a nemzeti könyvtár munkaszervezetén belül (1970).¹ A kezdeményezés akkor a hazai, ridegen keményvonalas nemzetiségi politikát részben új alapokra helyező 1968 körüli félfordulat részének tekinthető. A gyűjtés kezdő idejét 1945-tel, tartalmi körét pedig a magyarországi nemzetiségeket érintő, továbbá a szomszédos országokban élő magyar kisebbségekre vonatkozó, valamint a nemzetiségi kérdéstről általánosságban szóló publikációkkal határozták meg. Az utóbbi tekintetében fontos volt „a Duna menti

országok nemzetiségi problémáinak” kiemelése.² A munka biztosabb szaktudományos megalapozása érdekében a tevékenység nem sokkal később az ELTE Kelet-Európai Történeti Tanszékéhez, majd a Kelet-Európai Irodalmak Tanszéki Akadémiai Kutatócsoportjához, felügyelete az MTA Történettudományi Intézetéhez került. Elsősorban az akkor állandó mozgásban lévő tanszéki keretek bizonytalansága vezetett oda, hogy a feladat az évtized végétől újra csak könyvtári környezetben nyert elhelyezést: a mai OIK jogelődjének, az Állami Gorkij Könyvtár (ÁGK) keretei között. Az itt a kulturális miniszter 1979-es rendeletével, tágabb feladatkörre létesített Nemzetiségi Közművelődési Kutató és Dokumentációs Központ ígérte a nagyobb távra szóló, optimális feltételeket a Kemény G. Gábor által megalapozott (már egy ideje nélküle folytatott) bibliográfiai gyűjtés és rendszerezés számára.³ Úgy látszik, a terv bevált, hiszen itt a tevékenység valóban meggyökeresedett és máig (a mostani Nemzetiségi és Dokumentációs Osztály keretei között) szervezett formában folyik.

Az addig elvégzett és előrendezett, 1975-tel lezárt százezres nagyságrendű gyűjtés, nagy számú forrásdokumentummal, publikált vagy kéziratosszerű részfeldolgozással együtt végül 1981-ben kerül át az ÁGK-ba, ahol a nagyobb létszámmal újjáalakított csoport Käfer István vezetésével folytatja a munkát, s a könyvtár égisze alatt néhány éven belül kiadja a *Nemzetiségek Magyarországon, 1945–1975* közötti bibliográfiájának sorozatát (németek: 1983, románok: 1983, szlovákok: 1985 és horvátok, szerbek, szlovének: 1991). Az ÁGK-munkacsoport 1985-tel, vagyis tízéves fehér foltot hagyva, természetesen aktuális gyűjtéssel folytatja a munkát, amelynek eredményeit ugyancsak *Nemzetiségek Magyarországon* cím alatt, éves áttekintésekben publikálja, miközben a könyvtár bel- és külföldi partnerekkel közösen különböző, kiegészítő részfeltárásokat (mint: Käfer István: *1918 előtti szlovák és cseh periodikumok Budapest könyvtáraiban*, 1985) és résztanulmányokat is kiad (Blaskovics József, Joó Rudolf, Székely András Bertalan és mások munkái).

A „Nemzetiségek Magyarországon” aktuális és visszatekintő feltárásaiban a magyar kisebbségi téma nem kapott helyet. Az ÁGK erre akkor még nem kapott megbízást vagy nem nyert felhatalmazást, noha 1985-ben magyarságtudató csoport is alakul, de főként történeti vagy elméleti részkatásokat folytat – később jelentős szakmai karriert befutó résztvevőkkel. A csoport néhány év múltán a könyvtárról leválva, önálló utakon halad, hogy végül beolvadjon a Teleki Intézet szervezetébe. A magyar kisebbségi gyűjtés korábbi eredményei, időben kiegészítve (ám erősen szelektálva) itt azután jól hasznosulnak a *Délkelet-európai kisebbségek bibliográfiai kézikönyve* 1918-ig visszatekintő, német–magyar együttműködéssel készült standard bibliográfiájában.⁴ Az ÁGK – azaz 1989 után megújított néven: az OIK – a számítógépes korszakába lépő nemzetiségi bibliográfia, illetve mindekelőtt immár adatbázis eközben, 1992-től kezdve maga is kibővíti horizontját a magyarság-témával. A nemzetiségi adatbázist ebben az új, teljesebb formájában érdemes bemutatni.

Az OIK adatbázisa mint folyamatos, aktuális feltárás tartalmában a hivatalosan elismert 13 hazai nemzetiségi és etnikai kisebbségre (köztük a „legnagyobb” magyarországi kisebbség: a roma társadalomra), a határon túli magyarságra, illetve általában az etnikai, nyelvi vagy történeti–kulturális azonosságtudatú kisebbségekre (pl. zsidóság) egyedileg és a kisebbségi, migrációs, szegregációs stb. kérdésekre általánosságban vonatkozó szakirodalom és sajtópublicitás részletező át-

tekintését vállalja. Szemléletesebben ragadja meg a tematikát a gyűjtés szintén éves kiadványának tartalmi felépítése:

1. magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek: általános, közös kérdések, cigányok, horvátok, németek, románok, szerbek, szlovákok, szlovénok, zsidók, egyéb, kisebb csoportok (bolgárok, görögök, lengyelek, örmények, ruszinok, ukránok);
2. határon túli magyarság: általános, közös kérdések, Ausztria, délszláv országok, Románia, Szlovákia, Ukrajna, nyugati szórványmagyarság;
3. a világ etnikai kisebbségei, illetve elméleti kisebbségtudományi kérdések.

A feltárás e széles kitekintésében eltekint a monografikus művek felsorolásától (amelyek az ismertetések, recenziók keretében azért megjelennek az anyagban, illetőleg beszerzésük nyomán az OIK katalógusaiban), és csak periodikus és némely esetekben gyűjteményes forrásokat tár fel („nemzetiségi cikk”). E forrásai viszont felölelik, zömmel az OIK-ban is járatott, teljes magyarországi (bármely nyelvű) és határon túli magyar szaksajtó, a magyar, valamint fontosabb kiadványaiban a nemzetközi kulturális és politikai, illetve általános sajtó évfolyamait, ezen felül a médiaműsorok – külső szolgáltatás keretében igénybe vett – szövegvivonatait. Mindez éves szinten több száz kiadvány és nagy számú műsorkivonat lehetőség szerint naprakész figyelését, feldolgozását jelenti. A forráskör alakítása és a részletek megragadása során nehéz küzdelem folyik a minősített teljesség és a parttalanság közötti helyes, napi feladataiban kezelhetőbb középarány kialakítása érdekében. A mennyiségeket illetően meg tudjuk adni a cikkfelvitelek indexszámát, amely 2004. május hó végével (a részleges utószelekció mellett is) közelít a 69 ezerhez, ami évi 5–6 ezer felvitelt jelent; a hazai kisebbségek és a kisebbségi magyarság közötti arányt egy év tükrében, pl. 1995-ben (egyelőre, sajnos, ez a bibliográfia utoljára kiadott éves kötete): 1500, illetve 2300, ami mintegy másfélszeres a magyar téma javára. Ez utóbbi tematika feltárási szélessége különösen nehéz kérdés, tekintettel más, „kisebbségi” vagy egyéb előjelű hungaricafeltárások párhuzamaira. A gyűjtés e tekintetben eredetileg „főbb vonalaiban” és az anyaországhoz való kapcsolódás tényeiben kívánna tükrözni a határon túli magyarság életét, viszonyait, a megvalósult feltárás az eddigiekben azonban ennél tulajdonképpen sokkal szélesebb, ám ez a jövőben valószínűleg nem lesz tartható.

Az anyag rendszerezését, közlésmódját és lekeresését illetően itt csak röviden szólok. Az adatbázis jelenleg egy korszerűbb programért kiáltó, DOS-alapú cikkmodul (SRLIB) kereteiben működik, s egy igen szűk keresztmetszetű windowsos bibliográfiai szerkesztő program formátumával közelíthető meg az OIK weboldalain. A bibliográfiai szabvány oldaláról az alapadatok tekintetében nagyjában minden korrekt. Évekkel ezelőtt bevezetésre kerültek a MARC-elemek is, persze a webkeresőben ma nem jeleníthetők meg. Pedig az czekek sorában felvitelre kerülő egyéb címelemek és különösen a megjegyzések gyakran érdemben minősítik például valamely eseményhez, alkalomhoz kötődő cikk tulajdonképpeni tárgyát a napi publicisztika színterén. A MARC-elemek publikált lekeresések kiegészítő szerkesztése során egyelőre a szerkesztő programon kívül, manuális kiegészítés útján adhatók hozzá a tételekhez. A tárgyszavazás – a Käfer-féle áttekintések tárgyszórendszere nyomán – az ismertetett tematikát követi mintegy másfélszer „tartalmi” (általános fogalmi, etnikai stb.), illetve kétszer annyi földrajzi (ország,

régió, település) névelemével, továbbá „szabad” tárgyszavaival (vonatkozó személyek, testületek, periodikus rendezvények – „ki-miről?”) vagy nyelvi kódjaival. Főképp a tartalmi tárgyszavazás párhuzamos és érintkező fogalmi körében állandó az útkeresés, az átigazítás.⁵ Bővítésként a jövőben bevezetjük a cikktípusok, műfajok tárgyszavas megjelenítését, miután az ilyen tekintetben roppant heterogén anyag szelektív keresése a jelen formában nem megoldott.

Az OIK nemzetiségi adatbázis szerzői, tárgyszó- és forrásindex kíséretében publikált éves áttekintéseiből, egyebek között a bibliográfiakeresztő program körüli komplikációk következtében, mint mondtuk, eddig az 1995. évi kötet volt az utolsó. A szerkesztőség most munkálkodik az 1996/97-es évek közös kötetének előkészítésén.

JEGYZETEK

- 1 Balla Gyula: A magyarországi nemzetiségi dokumentáció kialakulásának vázlatos története. In memoriam K. G. G. In: Az Állami Gorkij Könyvtár Évkönyve. 1986. – Bp. 1988. 114. p.; Cholnoky Győző–Futala Tibor–Kertész Gyula: Nemzetiségi bibliográfia és dokumentáció hazánkban a kezdetektől napjainkig. 2. = Könyvtári figyelő. 4. (40.) 1994/1. 21–22. p.
- 2 Balla, i. m. 114–115. p.
- 3 Cholnoky etc. i. m. 22. p.
- 4 Gerhard Seewann, Dippold Péter (Hrsg.): Bibliographisches Handbuch der ethnischen Gruppen Südosteuropas. 1–2. Bd. – München: Oldenbourg, 1997. XC, 638; 639–1450 p.
- 5 Vö. Haluska Veronka: Dokumentációs adatbázis és Nemzetiségi bibliográfia az OIK-ban. = Könyv, könyvtár, könyvtáros. 1995. június. 31–37. p.; Lukáts János: Nemzetiségi Bibliográfia avagy egy többdimenziós magyar sajtótájékoztató rendszer kialakulása. = Uo. 1995. július. 31–37. p.

Komáromi Sándor

A referálás harmincegy pontja

Bár semmilyen szabálygyűjtemény sem képes és nem is hivatott pótolni a referálást, hiszen az igen komplex tevékenység, az alábbi „kiskaté” szabályait követve megpróbálhatjuk egyszerűbbé és tudatosabbá tenni a referálás gyakorlatát. Az itt következő szabályokat főként Brigitte Endres-Niggemeyer könyve¹, valamint saját, e tárgyban megjelent munkám² alapján, a referálás oktatásában szerzett újabb tapasztalataim alapján fogalmaztam újra.

1. Ne felejtse el, hogy a referálás tanulható és tanulandó képességek és készségek sora, amelyek nem következnek maguktól értetődő módon a tárgy ismeretéből és a nyelvismeretből! A referátumok írásához ezek az ismeretek önmagukban nem elégségesek. Hasznosíthatod viszont az alábbi tanácsokat.

2. Olvasd el az elsődleges (eredeti) szöveget (dokumentumot)! Az első olvasás során az elsődleges szöveg alapvető vonásaira kell koncentrálnod, majd azonosítanod kell a releváns információt.
3. Próbáld meg azonosítani a referátum majdani olvasóit, címzettjeit!
4. Keresd az önálló megállapításokat, a módszereket, új eredményeket közlő szövegrészeket! Az egyéb szövegrészeket fúsd át!
5. Ha nem találsz az elsődleges szövegben fontosnak tekinthető információt, az olvasási folyamat befejeződik, mert nem kerül sor referátum készítésére. Ha viszont van fontos információ, olvasd tovább!
6. Határozd meg a készítendő referátum típusát! Ez lehet:
 - indikatív referátum,
 - informatív referátum,
 - indikatív–informatív (vegyes típusú) referátum.
 Alapvetően helyesnek tekintheted az indikatív és az informatív referátumok megkülönböztetésére leggyakrabban alkalmazott kritériumokat:
 - Az indikatív referátum arról tudósít, hogy miről van szó az elsődleges szövegben, míg az informatív arról is, mit tartalmaz.
 - Az indikatív referátum arról tudósít, van-e értékes információ az elsődleges szövegben, az informatív taglalja is ezt az információt.
 - Az indikatív referátum tartalomjegyzékre emlékeztet, míg az informatív referátum csontváz, amelyből rekonstruálható az eredeti alak.
 Mindezek az ismérvek azonban sokkal kevésbé kézzelfoghatóak, mint a következők:
 - Az indikatív referátum kizárólag indikatív, az informatív típusú referátum kizárólag informatív nyilatkozatokból (megnyilatkozásokból) áll.
 - Az indikatív nyilatkozatok lényege, hogy azok az elsődleges szövegre való hivatkozást (referenciát) tartalmaznak, amelynek (gyakran implicit) tartalma a következő: „a (referált) dokumentum...” „a dokumentum(ban)...” stb.
7. Határozd meg a referátum várható terjedelmét! A terjedelemre az eredeti jellemzői és az elé állított célok hatnak. Fontos tényezők a következők:
 - az eredeti szöveg nyelve,
 - az eredeti szöveg fizikai hozzáférhetősége,
 - az eredeti szöveg terjedelme,
 - az eredeti szöveg összetettsége,
 - a benne foglalt információ sűrűsége,
 - az eredeti szöveg jelentősége a referáló szolgálat számára,
 - a referáló szolgálat által megszabott (általában maximált) terjedelem, a készítendő referátum típusa (informatív referátumokat kér-e a referáló szolgálat?).
8. Olvasd el a szöveget újra! Ez az olvasás a fő mondanivaló megértését szolgáló elmélyült és aktív olvasás, amely már együtt jár a fontosnak tekintett információ rögzítésével.
9. Használd a szövegbeli útmutató jeleket (tételmondatokat, szövegen belüli összegzéseket stb.) a releváns szövegrészek megtalálására!
10. Figyelj a lábjegyzetekre!

11. Az idézett szerzők fontosak!
12. Rögzítsd az információt! A rögzítés fő formája az aláhúzás, de jegyzetel-hetsz is.
13. Egy adott tény fontosságát saját tárgyi tudásod alapján ítéld meg!
14. Ügyelj rá, hogy az eredetiben találhatóakat közvetítsd, ne a saját véleményed!
15. Ami az elsődleges szövegben pozitív értelemben szerepel, annak be kell kerülnie a referátumba, amit tagadólag említenek, annak nem.
16. Kihagyhatod azt, amit a szerző maga is kevésbé fontosnak ítél, ami magától értetődik, ami marginális, amit nem végeztek el, nem vizsgáltak.
17. Ne mondd el ugyanazt kétszer, akkor sem, ha az eredetiben vannak ismét-lések, ha ugyanazt többször, másképpen mondják el!
18. Ismétlés helyett kapcsold össze az analóg állításokat!
19. A semmitmondó jelzőket törölheted.
20. Hagyd el a retorikus fordulatokat!
21. Használj az eredetiben található helyett azoknál rövidebb, tömörebb ro-kon értelmű szavakat, kifejezéseket!
22. A részletek nem fontosak, ezért hagyd ki a magyarázatokat, kommentáro-kat, módosításokat!
23. A már említett tények mellől elhagyhatod a példákat, a bizonyításokat, definíciókat, a (kiegészítő) magyarázatokat és specifikációkat.
24. Használj szabványos terminológiát!
25. Használd az ismert rövidítéseket!
26. Grafikonok, táblázatok, hivatkozások ne legyenek a referátumban! Ezeket alakítsd folyószöveggé!
27. Írd le a referátumot!
28. Értékelj referátumodat a következők szerint:
 - Mekkora a sűrítés, az absztrakció szintje?
 - Elegendő fontos információ került-e be a referátumba?
 - Nem túl sok-e a szükségtelen részlet?
 - Vannak-e benne félrcéltelmezések, félrefordítások?
 - Mennyire jó a referátum megfogalmazása?
29. Ha szükséges, javítsd a referátum szövegét, ellenőrizd a helyesírást, az adatok pontosságát!
30. Készítsd el a referátum végleges szövegét!
31. Tudatosan figyeld és ellenőrizd tevékenységedet!

JEGYZETEK

- 1 Endres-Niggemeyer, B.: Summarizing information. Berlin, Springer, 1998.
- 2 Koltay Tibor: A referálás elmélete és gyakorlata. Budapest, Könyvtári Intézet, 2003.

Koltay Tibor

GALE VIRTUÁLIS REFERENZS KÖNYVTÁR

Ingyenes országos kísérleti hozzáférés

A Gale Virtuális Referenzs Könyvtár (Gale Virtual Reference Library) elektronikus referenzs könyvek adatbázisa, amely lehetővé teszi bármely típusú és méretű könyvtár számára, hogy kiépítse saját e-könyv-gyűjteményét a megkívánt ütemben és a rendelkezésére álló gyarapítási összegben belül.

Az új szolgáltatás lehetővé teszi:

- a referenzs könyvek használatát az egész intézményen belül;
- az e-könyvek folyamatos gyarapítását;
- elérésüket a standard Internet Bőngészőn keresztül, hasonlóan más adatbázisokhoz;
- Boole-algebra szerinti keresést;
- valamennyi e-könyvben az egyidejű keresést (cross searching) vagy csak a kiválasztott könyvben;
- az e-könyvek összekapcsolását a könyvtár katalógusával a szabad MARC rekordokon keresztül;
- a korlátlan elérést (unlimited access), tetszőleges számú egyidejű használatot;
- a távoli elérést;
- az eredmény kinyomtatását, elektronikus levélben továbbküldését;
- az adatbázis speciális hardver nélküli használatát;
- a raktári kapacitással való takarékoskodást.

Rugalmas és egyszerű keresés

A *Gale Virtuális Referenzs Könyvtár* lehetővé teszi egy vagy több könyv vásárlását, a keresést egy könyvben vagy akár a teljes gyűjteményben. Emellett egyszerű a használata, a képernyő tartalmazza:

- az e-könyv rövid ismertetését és címlapja fényképét,
- az e-könyv indexeit,
- az e-könyv tartalomjegyzékét,
- az illusztrációk jegyzékét,
- hiperlinkeket az e-könyvön belüli kapcsolódó tartalmakhoz.

Választási lehetőség

A *Gale Virtuális Referenzs Könyvtár* több mint 150 referenzs művet tartalmaz, közte enciklopédiákat, almanachokat, sorozatokat, a könyvtár tehát számos témában tud megbízható referenzs információt nyújtani általuk. A Gale folyamatosan menedzseli az Ön gyűjteményét, a könyvtár olvasói csak a meg-

vásárolt e-könyv-címeket látják. A *Gale Virtuális Referenz Könyvtár* több száz új címmel fog bővülni, így a könyvtár folyamatosan építheti-bővítheti gyűjteményét. A címek teljes jegyzéke a kiadási dátummal együtt az alábbi helyen található meg: <http://www.gale.com/ebooks>

INGYENES KÍSÉRLETI HOZZÁFÉRÉS!

2004. szeptember 15. és október 31. között a **Gale** és az **Info Technology Supply Ltd.** közösen ingyenes kísérleti hozzáférést nyújt a *Gale Virtuális Referenz Könyvtár* válogatott e-könyveihez az ország valamennyi könyvtárának és más érdeklődő intézményének. Kérjük, az alábbi módon lépjen be:

<http://www.galeuk.com/saurtrials/hungary>
adja meg nevét és intézménye nevét, e-mail címét és a jelszót: ebooks.

Győződjön meg arról, hogy milyen egyszerű az elektronikus referenz könyvek használata, és élvezze előnyeit!

További információ:

Info Technology Supply Ltd., Magyarország:

Szántó Péter (peter@itsltduk.com)

Gale/KG Saur, München:

Ulrike Engel (ulrike.engel@thomson.com)

Info Technology Supply Ltd.

THOMSON
—★—™
GALE